
ТЕМА 16

ТАКТИКА ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ

§ 1. Поняття, види і підготовка до пред'явлення для впізнання.

§ 2. Тактичні прийоми окремих видів впізнання:

2.1 пред'явлення для впізнання людей;

2.2 пред'явлення для впізнання трупа;

2.3 пред'явлення для впізнання предметів, документів та тварин;

2.4 пред'явлення для впізнання ділянки місцевості і приміщень;

2.5 впізнання за знімками на фотокартках.

§ 3. Фіксація ходу і результатів пред'явлення для впізнання.

§1. Поняття, види і підготовка до пред'явлення для впізнання

Однією із слідчих дій, що часто застосовується в слідчій практиці, є пред'явлення для впізнання різноманітних об'єктів. Необхідність у впізнанні того чи іншого об'єкту може виникнути при розслідуванні будь-якого злочину, але частіше за все воно проводиться при розслідуванні вбивств, розбійних нападів, крадіжок, вчиненні статевих злочинів та шахрайства.

Пред'явлення для впізнання є самостійною слідчою дією, хоч і має деяку схожість з такими слідчими діями, як підготовка і проведення допиту, підготовка, призначення та проведення судових експертиз і тактика слідчого огляду.

Доказом як при допиті, так і при пред'явленні для впізнання є фактичні дані, що містяться в свідченнях. Проте при допиті свідок дає свідчення про факти незалежно від того, чи сприймав він ці факти особисто, чи знає про них від інших осіб. При впізнанні той, хто особисто впізнає, повідомляє лише про той об'єкт, який він сам сприймав. На відміну від допиту, той, хто впізнає, здійснює процес ототожнення шляхом розпізнання раніше баченого ним об'єкта серед об'єктів, які пред'являються йому для впізнання.

Відомо, що криміналістична експертиза використовується при вирішенні багатьох питань зі встановлення тотожності. Тому між упізнанням і експертним дослідженням є деяка схожість, оскільки в обох випадках вирішується питання про тотожність. Але експертиза вирішує його за ознаками, зафіксованими на матеріальних об'єктах, тоді як при проведенні впізнання об'єкт ототожнюється за ознаками зафіксованими в свідомості того, хто впізнає.

Процес ототожнення, що здійснюється експертом, базується на науково-розроблених прийомах і способах вивчення об'єктів, що досліджуються, тоді як ототожнення при впізнанні базується на суб'єктивному уявленні ознак об'єкта, що ідентифікується. Експертиза відрізняється від впізнання також і за процесуальною природою.

При впізнанні той, хто впізнає, проводить огляд пред'явлених йому об'єктів. Проте такий огляд не є видом слідчого огляду, бо при впізнанні встановлюється лише наявність або відсутність заздалегідь відомих упізнавачу розпізнавальних ознак на об'єкті впізнання, тоді як слідчим оглядом виявляються раніше не відомі ознаки об'єкта, який оглядається. Слідчий огляд здійснюється слідчим, а при впізнанні – тим, хто впізнає (свідком, потерпілим чи обвинуваченим). Вся суть впізнання ґрунтується на встановленні тотожності об'єкта за допомогою ознак, які зафіксовані в пам'яті того, хто впізнає –упізнавача.

Слідчій практиці відомі наступні види впізнання:

- 1) впізнання людей;
- 2) впізнання трупа;
- 3) впізнання речей;
- 4) знарядь злочину;
- 5) документів;
- 6) тварин;
- 7) впізнання ділянки місцевості;
- 8) житла та інших приміщень.

Ефективність пред'явлення для впізнання і доказове значення його результатів у значній мірі залежить від підготовки конкретного виду впізнання.

Пред'явлення для впізнання – це самостійна слідча дія, якою передбачено встановлення суб'єктом впізнання певних об'єктів, які він спостерігав раніше у зв'язку зі скоєним злочином. Ця слідча дія регламентована відповідними статтями КПК України, згідно з якими слідчий може пред'явити для впізнання особу чи предмет як підозрюваному чи обвинуваченому, так і свідку чи потерпілому. Крім того, допитати їх про зовнішній вигляд і прикмети особи (об'єкта), а також про обставини, за яких він бачив цей об'єкт.

Отже, встановлення чи заперечення тотожності безпосередньо пов'язане із психологічною діяльністю людини, тобто здібністю не тільки фіксувати,

а й зберігати в пам'яті особливі ознаки об'єктів, які довелося спостерігати у зв'язку із скоєним злочином. Завдяки цим ознакам, що збереглися в пам'яті людини, відбулося сприйняття та запам'ятання об'єктів впізнання. У процесі пред'явлення цих об'єктів для впізнання впізнавач співставляє ознаки, що збереглися в його пам'яті із ознаками на пред'явленому об'єкті. На основі встановлених ознак у нього формується вирішення питання по суті та відповідний висновок щодо тотожності чи групової належності пред'явлених об'єктів. Тобто, таким чином встановлюють тотожність або виділяють певні об'єкти з групи подібних. Отож, відбувається те, що називають *суб'єктивним ототожненням*.

У процесі підготовки вирішуються питання про необхідність і доцільність проведення впізнання, створюються відповідні умови і обстановка, вивчаються об'єкти впізнання, допитується той, хто впізнає, тобто впізнавач.

Впізнання недоцільно проводити в тих випадках, коли особа, якій будуть пред'явлені об'єкти для впізнання (впізнавач), в силу своїх фізичних недоліків чи стану здоров'я не може впізнати ці об'єкти; коли об'єкти, що впізнаються, не мають чітко виражених індивідуальних ознак, які дозволяють вирішити питання про тотожність, або коли об'єкти були піддані змінам, що позбавило їх колишніх індивідуальних ознак, а також у випадку, коли особа, яка впізнається і той, хто впізнає, знайомі між собою і факт їх знайомства не викликає сумніву.

Не доцільно проводити впізнання і у випадку, коли той, хто впізнає (впізнавач), на допиті заявляє, що він у силу своїх об'єктивних причин не в змозі впізнати той чи інший об'єкт. Проте коли особі, яка проводить розслідування, достовірно відомо, що той, хто впізнає, може впізнати певний (конкретний) об'єкт, але відмовляється зробити це, впізнання потрібно проводити, оскільки навіть негативний результат впізнання у цьому випадку має певне значення.

Якщо той, хто впізнає (впізнавач), на допиті не може з впевненістю сказати, зуміє він упізнати пред'явлений йому об'єкт чи ні, питання про доцільність пред'явлення для впізнання слід вирішувати з урахуванням матеріалів справи.

Найважливішим елементом підготовки до пред'явлення для впізнання є допит впізнавача, в процесі якого слід встановити міру повноти сприйняття ним об'єкта впізнання, отримати максимально повний опис цього об'єкта, а також з'ясувати шляхи перевірки результатів упізнання.

Обставини, які підлягають з'ясуванню при допиті впізнавача.

1. Коли, в яких умовах і яким чином впізнавач сприймав об'єкт упізнання?

2. Чи сприймав він цей об'єкт раніше?

3. Чи не має він яких-небудь дефектів органів чуття і психіки, які можуть зашкодити повноті сприйняття об'єкта впізнання?

4. Чи може він впізнати відповідний об'єкт у випадку його пред'явлення?

5. Які індивідуальні ознаки об'єкта, його прикмети і особливості?

6. Чим можуть бути підтверджені свідчення про індивідуальні ознаки об'єкта, що впізнається тощо?

Встановлюючи вказані обставини, необхідно враховувати, в якій мірі могли вплинути на сприйняття впізнавача об'єкта такі фактори, як час сприйняття, хвилювання, страх та ін.

Повнота сприйняття та запам'ятовування ознак об'єкта, як відомо, залежать від відношення спостерігаючого до цього об'єкта, а саме:

а) тривалості і давності спостереження;

б) стану психіки;

в) стану органів чуття;

г) його професії;

г) зовнішнього вигляду об'єкта, за яким ведеться спостереження та ін.

Так, люди, у яких робота пов'язана з професійним спостереженням, набагато швидше, повніше і детальніше зафіксують у своїй свідомості явища або об'єкти і їх окремі ознаки, ніж ті особи, які не мають ніякого відношення до такої професії. Слід також мати на увазі, що деякі особи при передачі ознак об'єкта, за яким спостерігали, можуть свої прогалини доповнювати вигаданими деталями, які уявляються їм справжніми. Тому перевірка таких свідчень має важливе значення. Якщо з моменту допиту минув значний проміжок часу, необхідно повторити допит безпосередньо перед впізнанням, щоб перевірити, наскільки повно збереглися в пам'яті впізнавача ознаки цього об'єкта, і остаточно вирішити питання про доцільність пред'явлення об'єкта для впізнання. З'ясувавши шляхом допиту впізнавача, в яких умовах він сприймав об'єкт впізнання, потрібно по можливості провести впізнання цього об'єкта в таких самих умовах, в яких він спостерігався, оскільки погіршення умов впізнання може призвести до того, що воно виявиться безрезультатним.

Об'єкт, що впізнається, пред'являється впізнавачу обов'язково в присутності понятих та у групі однорідних об'єктів (крім трупа). Це забезпечує об'єктивність свідчень впізнавача і одночасно дозволяє в певній мірі перевірити, наскільки повно впізнавач уявляє собі раніше сприйнятий ним об'єкт. Підбір об'єктів, серед яких буде пред'являтися об'єкт впізнання, є одним з елементів підготовки до проведення впізнання.

§ 2. Тактичні прийоми окремих видів впізнання

2.1. Пред'явлення для впізнання людей

Є одним з найбільш розповсюджених видів впізнання. Важливими тактичними прийомами проведення вказаного виду впізнання є наступні:

1) той, кого впізнають, пред'являється в групі, що складається не менш, ніж з 3-х осіб. Пред'явлення для впізнання групи осіб, серед яких знаходиться той, кого впізнають, необхідне для того, щоб не навести (не наштовхнути) того, хто впізнає, на думку про те, що особа, яка йому пред'являється і є та, яку він повинен впізнати.

Практиці відомі випадки пред'явлення для впізнання одночасно декількох осіб, що впізнаються, одному, хто впізнає. Такий прийом не можна вважати правильним. Неправильним є і пред'явлення одночасно кільком особам, що впізнають. У даному випадку свідчення одного впізнавача можуть вплинути на інших осіб;

2) той, кого впізнають по можливості повинен бути вдягнутий у такий самий одяг, в якому спостерігав його впізнавач. Особи, серед яких пред'являється підозрюваний для впізнання, також повинні бути одягнені в одяг, схожий з одягом того, кого впізнають; їх зовнішність по можливості повина бути схожа з зовнішністю того, кого впізнають. Якщо той, кого впізнають, за своєю зовнішності буде різко виділятися серед осіб, в числі яких він пред'являється для впізнання, результати впізнання можуть бути визнані судом недійсними;

3) той, хто впізнає (впізнавач), до пред'явлення для впізнання не повинен зустрічатися в приміщенні, де проводиться впізнання, ні з особою, яка підлягає впізнанню, ні з запрошеними особами, серед яких той, хто впізнається, буде пред'являтися. Всі запрошені особи повинні бути незнайомі тому, хто впізнає (впізнавачу).

Пред'явлення для впізнання повинно проводитися в сприятливих умовах для того, хто впізнає. Потрібно забезпечити впізнавачу всі необхідні можливості для уважного огляду пред'явлених йому для впізнання осіб.

До таких умов належать:

1) надання впізнавачу достатнього часу для ретельного огляду того, кого впізнають у групі;

2) розміщення тих, кого впізнають, у певних позах і положеннях за вимогою впізнавача;

3) максимальна схожість умов і обстановки впізнання з тими умовами і обстановкою, які були в момент сприйняття особи, яка впізнається;

4) відповідне місце, час, освітлення тощо.

Тому, кого впізнають, має бути надана можливість самому вибрати місце серед інших осіб, що пред'являються разом з ним для впізнання.

Якщо свідок говорить, що він не бачив того, хто впізнається, але чув та запам'ятав його мову та голос і може впізнати його за цими ознаками, проводиться впізнання за голосом.

Разом з тим, кого впізнають, повинні знаходитися декілька сторонніх для справи осіб. Кожному з них пропонується вимовляти фрази, складені особою, яка проводить впізнання, або слідчий говорить з кожним із них. Після цього перед упізнавачем ставиться питання: чий голос він розпізнав.

Впізнанню за мовленням і голосом також передують допит, у ході якого з'ясовується, за якими ознаками голосу і мовлення свідок може впізнати цю особу. До таких ознак відносять: лексику, тембр, сила, акцент, заїкання, шепелявість, швидкість чи повільність мовлення та ін.

2.2. Пред'явлення для впізнання трупа

Для встановлення особи потерпілого (труп, якої виявлений на місці події), пред'являється для впізнання особам, які за припущенням слідчого (оперативного співробітника), знали потерпілого за життя.

Якщо коло осіб, яким потрібно буде пред'явити труп для впізнання, невелике, то ті, хто впізнають, допитуються у звичайному порядку. Але нерідко при виявленні трупа бувають присутні невідомі особи, які можуть впізнати його. У таких випадках потрібно пред'являти труп для впізнання значній кількості людей.

Наприклад, при виявленні трупа в лісі він пред'являється мешканцям навколишніх сіл і селищ. При цьому допити тих, хто впізнає, не проводяться, але особа, яка впізнала труп, потім ретельно допитується, при цьому з'ясовуються прикмети трупа або речі, що стали основою для висновку про впізнання.

При виявленні спотвореного трупа перед пред'явленням його для впізнання необхідно провести так званий "туалет трупа", тобто за допомогою судового медика надати трупу прижиттєвий вигляд.

Якщо через ті чи інші причини не вдається здійснити впізнання трупа, то до його поховання слід зробити наступне:

- 1) звичайну фотозйомку трупа на місці події;
- 2) сигналітичну (впізнавальну) фотозйомку;
- 3) сфотографувати особливі прикмети на тілі трупа;
- 4) сфотографувати одяг і предмети, що знаходяться на трупі і на місці його виявлення;
- 5) дактилоскопіювання.

Іноді практикується зняття з обличчя трупа посмертної маски. Все це згодом може слугувати доброю базою даних для впізнання трупа.

2.3. Пред'явлення для впізнання предметів, документів та тварин

Шляхом впізнання різноманітних предметів, наприклад: знарядь злочину, різних речей, документів, а також тварин – можуть бути встановлені їх власники, при цьому як злочинці, так і потерпілі та свідки.

На практиці зустрічаються випадки неправдивого впізнання пред'явлених предметів або навмисно неправдивої заяви впізнавача про те, що він не впізнає пред'явлені йому знаряддя злочину чи об'єкти. Звичайно це буває тоді, коли той, хто впізнає, зацікавлений в спрямуванні розслідування хибним шляхом або коли він побоюється помсти з боку злочинця чи його спільників за їх викриття. Тому результати впізнання підлягають обов'язковій перевірці. Одним із способів перевірки є пред'явлення тих самих предметів для впізнання іншим особам.

При пред'явленні для впізнання різноманітних речей застосовуються загальні тактичні прийоми проведення цієї слідчої дії. Впізнавач детально допитується про всі індивідуальні ознаки об'єкта, що встановлюється (його назва, призначення, час виготовлення та використання, якість, матеріал, колір, стан і характер поверхні, дефекти, клейма, написи тощо).

Предмет пред'являється в групі однорідних предметів, за винятком унікальних речей, які завжди будуть виділятися з будь-якої групи предметів (наприклад, оригінальна картина, стародавня ікона, антикварні речі та ін.).

У процесі розслідування нерідко виникає необхідність впізнання документів як речових доказів. Документ впізнається за його зовнішнім виглядом, графікою і загальним зовнішнім наочним розміщенням тексту.

На допиті перед впізнанням з'ясовуються колір чорнил, розташування кутового або круглого штампа, відтиску печатки, виправлення, розташування підпису, випадкові особливості в написанні того чи іншого графічного елемента, літери чи цифри тощо, тобто встановлюються характерні індивідуальні ознаки документу.

Загальні і власні ознаки письма і почерку не можуть бути основою для впізнання документа, оскільки аналіз і оцінка цих ознак можуть проводитися лише за допомогою судово-почеркознавчої експертизи.

Документи пред'являються для впізнання серед інших схожих документів. У тих випадках, коли документ має такі розпізнавальні ознаки, що роблять несуттєвим, безглуздим пред'явлення його для впізнання разом з іншими до-

кументами, то тому, хто впізнає, пред'являють лише один документ, що впізнається.

Тактика пред'явлення для впізнання тварин суттєво не відрізняється від тактики пред'явлення для впізнання предметів. Впізнання проводиться за такими ознаками як порода, масть, вік, тавро, за речами, що знаходяться на тваринах, особливостями підковки, фізичними особливостями та дефектами, особливостями дресирування, в тому числі реакції тварин на ті чи інші сигнали або інші подразники.

2.4. Пред'явлення для впізнання ділянки місцевості і приміщень

У процесі досудового розслідування може виникнути необхідність у впізнанні свідком чи обвинуваченим тієї чи іншої ділянки місцевості чи якого-небудь приміщення. Його іноді помилково називають слідчим експериментом, хоч при цьому не проводиться відтворення обстановки чи обставин події.

При пред'явленні для впізнання приміщення необхідно дотримуватися тих же тактичних правил, що й при пред'явленні для впізнання інших об'єктів. Впізнавач детально допитується про всі ознаки того приміщення, яке він буде впізнавати, тобто про його планування, розмір і форму приміщення, кількість, форму і розташування вікон та дверей, про особливості підлоги і стелі, стін і опалювальних пристроїв, про те, які меблі знаходяться в приміщенні, як вони розташовані тощо. Потім впізнавачу надається можливість відвідати декілька приміщень і серед них те, що впізнається. При впізнанні ділянки місцевості застосовуються ті ж самі тактичні правила і прийоми впізнання.

2.5. Впізнання за знімками на фотокартках

Не завжди тому, хто впізнає, може бути пред'явлена для безпосереднього впізнання людина, труп, предмет, тварина та ін. У цьому випадку впізнання об'єктів може бути проведено за їх фотографічними знімками, а іноді за відеозаписом. Впізнавачу пред'являють або фотознімок, на якому об'єкт, що впізнається, зафіксований серед інших схожих об'єктів (чисельністю не менше трьох), або фотознімок об'єкта, що впізнається, разом з іншими фотознімками подібних об'єктів, виготовлених в однакових умовах зйомки і в одному масштабі. Впізнання за фотознімками проводиться з дотриманням тих самих процесуальних та криміналістичних вимог, що й впізнання в натурі.

Пред'явлення для впізнання за фотознімками живих осіб проводиться у випадках:

1) коли той, кого впізнають, і той, хто впізнає, знаходяться в різних місцях і доставка одного з них до місця знаходження іншого неможлива чи недоцільна;

- 2) коли безпосереднє пред'явлення для впізнання того, кого впізнають, недоцільне, виходячи з інтересів розслідування;
- 3) у випадку смерті того, кого впізнають;
- 4) якщо відсутні відомості про місце знаходження особи, яка підлягає впізнанню.

Результати впізнання за фотознімками мають силу доказів. У зв'язку з цим виникає питання про доцільність пред'явлення особи для впізнання в натурі після того, як проведено її впізнання за фотознімками.

Фотознімок відображає не всі ознаки об'єкта і не дозволяє тому, хто впізнає, здійснювати всебічний огляд останнього. Тому якщо той, хто впізнає, зумів впізнати ту чи іншу особу навіть за фотознімком, немає необхідності повторювати впізнання в натурі. По-іншому вирішується питання у випадку, коли той, хто впізнає, заявляє, що нікого з людей, чиї фотокартки йому пред'явлені, він не впізнає. Враховуючи неповноту відтворення об'єкта впізнання на фотознімку, слідчий чи оперативний працівник по можливості повинен в такому випадку пред'явити для впізнання безпосередньо людину, яка впізнається. Впізнавач при цьому може впізнати його за ознаками, які не відображені на фотознімку.

При підготовці до пред'явлення для впізнання фотознімків людей, необхідно з'ясувати, в який період впізнавач знав, бачив чи спостерігав того, хто підлягає впізнанню, для того, щоб пред'явити для впізнання його знімок, який належить саме до цього періоду. Пред'явлення для впізнання фотознімків трупа в тактичному відношенні майже не відрізняється від пред'явлення для впізнання фотознімків живих осіб.

Впізнання предметів за фотознімками проводиться у випадках, якщо предмет втрачений, але є його фотознімок чи той, хто впізнає, знаходиться далеко від місця проведення розслідування, а надсилати йому предмет для впізнання чи викликати його, неможливо або недоцільно. Щоб забезпечити максимальну ефективність впізнання конкретного предмета за фотознімком, рекомендовано фотографувати цей предмет за правилами масштабної фотозйомки із застосуванням кольорових фотоматеріалів.

Необхідно пам'ятати, що тільки об'єктивна, чітка, точна фотофіксація ознак об'єкта може забезпечити достовірність пред'явлення для впізнання.

§3. Фіксація ходу і результатів пред'явлення для впізнання

Основним засобом фіксації умов, ходу і результатів пред'явлення для впізнання є протокол. У протоколі пред'явлення для впізнання, крім звичайних даних про місце і час слідчої дії, осіб, які приймали участь в його проведенні, вказується:

- 1) як було організоване пред'явлення для впізнання і в якому порядку воно проходило;
- 2) на якому місці і серед яких однорідних об'єктів знаходився об'єкт, який пред'являвся для впізнання;
- 3) які запитання були поставлені впізнавачу;
- 4) свідчення впізнавача про впізнання об'єкта, включаючи його пояснення, за якими прикметами чи особливостями він впізнав цей об'єкт.

Протокол підписується всіма учасниками пред'явлення для впізнання.

В якості допоміжного засобу фіксації при пред'явленні для впізнання використовується фотозйомка. Фотографічним способом можуть бути зафіксовані об'єкти, пред'явлені для впізнання, їх прикмети і особливості, про що повинна бути зроблена відмітка в протоколі пред'явлення для впізнання. Застосування відеозапису дозволяє зафіксувати весь процес пред'явлення для впізнання в динаміці. При проведенні впізнання за фотознімками або відеозаписом до справи повинні бути приєднані фототаблиця з наочною демонстрацією послідовності ходу пред'явлення фотознімків або відеокасета.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Розкрийте поняття тактики пред'явлення для впізнання.
- Назвіть види впізнання. Дайте їм характеристику.
- Які обставини необхідно з'ясувати при допиті перед пред'явленням для впізнання?
 - Які вимоги Закону до тактики пред'явлення для впізнання?
 - Дайте характеристику тактичному прийому при пред'явленні для впізнання людей.
 - Дайте характеристику тактичному прийому при пред'явленні для впізнання трупа.
 - Дайте характеристику тактичному прийому при пред'явленні для впізнання предметів, документів і тварин.
 - Дайте характеристику тактичному прийому при пред'явленні для впізнання ділянки місцевості і приміщень.
 - Дайте характеристику тактичному прийому при пред'явленні для впізнання за фотознімками.
 - Що Ви розумієте під фіксацією ходу і результатів пред'явлення для впізнання?

Література до теми: див. список рекомендованої літератури за п./№ (1, 3, 9, 18, 24, 29, 31, 33, 34, 37, 41, 42, 48, 49).